

KS. TOMASZ MOSKAL

KSIĘGOZBIÓR PARAFII W CZYŻOWIE W ŚWIETLE WIZYTACJI GENERALNEJ Z 1748 ROKU

Parafia w Czyżowie, diecezja sandomierska, swoimi początkami sięga średniowiecza¹. Ks. Jan Wiśniewski, pisząc o jej powstaniu, odnosi się do dokumentu datowanego na 13 września 1312 roku. Według treści w nim zawartej, parafię czyżowską założył i uposażył rycerz maltański, Więclaw Brandys². Jest to jednakże, jak już stwierdzono w literaturze przedmiotu, falsyfikat autorstwa prawdopodobnie Stanisława Morawskiego³.

W świetle najnowszych badań⁴ można przyjąć, że została ona erygowana około 1391 roku. Świadczyć o tym może informacja źródłowa z dokumentu opatrzonego datą 7 stycznia, w którym Wydźga, dziedzic Czyżowa, uposaża kościół parafialny w tej wsi⁵. Usytuowanie miejscowości w pobliżu ważnego ośrodka państwowego, którym był Zawichost, sprzyjało jej rozwojowi. Z Zawichostem łączyła Czyżów również organizacja kościelna. Od podziału diecezji krakowskiej na dekanaty, co miało miejsce na przełomie XVI i XVII

Ks. dr TOMASZ MOSKAL – adiunkt Katedry Historii Kościoła w Czasach Nowożytnych, Metodologii i Nauk Pomocniczych Historii Kościoła w Instytucie Historii Kościoła KUL; adres do korespondencji: e-mail: delafere@op.pl

¹ Pierwsza informacja źródłowa o Czyżowie pochodzi z 1378 roku, zob. *Nazwy miejscowe Polski*, red. K. Rymut, t. II, C-D, Kraków 1997, s. 246.

² J. Wiśniewski, *Dekanat opatowski*, Radom 1907, s. 145; tenże, *Monumenta dioecesis sandomiriensis*, w: *Dekanat iłżecki*, Radom 1911, s. 73-74.

³ B. Kumor, *Nieznane falsyfikaty Stanisława Morawskiego*, „Małopolskie Studia Historyczne” 2(1959), z. 2-3, s. 114-121; A. Sochacka, *Jan z Czyżowa, namiestnik Władysława Jagiellończyka*, Lublin 1993, s. 58-59.

⁴ B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do 1795 roku*, t. IV, Kraków 2002, s. 219.

⁵ *Zbiór Dokumentów Małopolskich*, cz. 4, *Dokumenty z lat 1211-1400*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław 1969, nr 1095.

wieku, parafia należała do archidiakonatu zawichojskiego w okresie przed-rozbiorowym oraz stanowiła część dekanatu zawichojskiego w granicach diecezji sandomierskiej, co też trwa do dnia dzisiejszego.

Drewniany kościół, wspominany przez Jana Długosza, został zastąpiony wzniesioną przez Czyżowskich w drugiej połowie XV wieku murowaną w stylu gotyckim świątynią. Podczas II wojny szwedzkiej (1655-1660) została ona dość mocno zniszczona. Pozostało tylko prezbiterium⁶. Renowacja kościoła, dzięki której można było wznowić służbę Bożą, nastąpiła w bardzo krótkim czasie. W dniu 10 sierpnia 1677 roku biskup sufragan krakowski Mikołaj Oborski poświęcił trzy ołtarze: Wszystkich Świętych, Matki Bożej oraz św. Stanisława⁷. Jednakże były to tylko doraźne naprawy, gdyż z inicjatywy właściciela wsi, kasztelana połanieckiego Aleksandra Czyżowskiego, niecały wiek później dokonano gruntownej przebudowy i restauracji świątyni, którą 24 października 1741 roku poświęcił biskup sufragan krakowski Michał Kunicki⁸. Kościół ten służy parafii do dziś.

Publikowany spis księgozbioru parafialnego w Czyżowie sporządzony został 7 lat po konsekracji świątyni, podczas wizytacji generalnej w 1748 roku⁹. Przeprowadził ją z polecenia biskupa krakowskiego Andrzeja Stanisława Załuskiego¹⁰ archidiakon zawichojski, Cyprian Józef Lange¹¹. Zaprezentowany inwentarz biblioteki czyżowskiej został przygotowany zgodnie z instrukcjami wydawniczymi dotyczącymi edycji źródeł historycznych¹².

⁶ Wiśniewski, *Dekanat opatowski*, s. 145.

⁷ J. Kracik, *Konsekracje kościołów i ołtarzy w diecezji krakowskiej w XVII-XVIII wieku*, NP 61 (1984), s. 128.

⁸ Tamże.

⁹ AKMK, sygn. AV 46, *Archidiaconatus Zawichostensis, tres decanatus, videlicet Urzędowiense, Opatowiense et Zawichostense, in quibus ecclesiae parochiales numerantur 45, complectens, sub felici regimine et auspiciis Cel. Principis R. D. Adreae Stanisłai Kostka comitis in Załuskie Załuski, episcopi Cracoviensis, ducis Severiae, generali visitatione lustratus, per Cyprianum Joosephum Langi IUD, in ecclesia cathedrali Cracoviensi, archidiaconum Zawichostensem, canonicum Sandomieriensem, praepositum Rakowiensem anno 1748*. Wykorzystałem mikrofilm wizytacji przechowywany w ABMK, sygn. 3317.

¹⁰ Załuski Andrzej Stanisław (2 XII 1695–16 XII 1758), biskup płocki, łucki, chełmiński, administrator apostolski diecezji pomezjańskiej, od 1746 roku krakowski, zob. P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, kol. 506.

¹¹ Lange Cyprian Józef (†1757), doktor obojga praw, archidiakon zawichojski, kanonik krakowski, sandomierski, wiślicki, prepozyt w Rakowie, zob. J. W i ś n i e w s k i, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1929 r. tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866 r.*, Radom 1928, s. 175-176.

¹² *Instrukcja wydawnicza do źródeł historycznych od połowy XVI do połowy XIX wieku*,

Libraria w Czyżowie w tym czasie nie była duża. Liczyła 10 tytułów. Wśród nich na pierwszym miejscu została wymieniona *Biblia sacra* wydrukowana w formacie *folio*. Tak lakoniczny zapis uniemożliwia dokładną identyfikację tego druku. Tym niemniej jej obecność jest wymownym znakiem zaangażowania lokalnego duchowieństwa w przygotowanie i głoszenie Słowa Bożego. Niejako potwierdzeniem tych słów jest drugi tytuł z zakresu ksiąg związanych z Biblią, *Concordantia Bibliorum*. Początki konkordancji sięgają średniowiecza, kiedy to wraz z katenami, florilegiami, glosariami i leksykonomami, stanowiły niezbędną pomoc w egzegezie biblijnej oraz przepowiadaniu¹³. Stąd ich bardzo częsta obecność w księgozbiorach parafialnych. Jednakże jak często występowały w bibliotekach, tak równie często forma zapisu tych dzieł w spisach książek bez podania autora, miejsca i roku wydania czy formatu była, niestety, bardzo popularna. Uniemożliwia to więc pełną identyfikację druku, na co zwróciła już uwagę J. Szady, analizując księgozbiory w prepozyturze wiślickiej w 2 połowie XVIII wieku¹⁴. Wskazując wszakże na niektórych chociaż autorów tych dzieł można wymienić: wybitnego biblistę, kardynała Hugona z Saint-Cher (1190-1263) z zakonu dominikańskiego, Antoniego Broickwy a Koenigstein, Franciszka Arola, dominikanina Konrada z Halberstadt (†1362), jezuitę Sebastiana Barradasa (1543-1615) czy Friedricha M. Lanckicha¹⁵.

Pisarze chrześcijańscy przełomu starożytności i średniowiecza byli w czyżowskiej bibliotece reprezentowani przez papieża Grzegorza I Wielkiego (ok. 540-604). Pochodzący z senatorskiego rodu mnich, który stał się jednym z najwybitniejszych następców św. Piotra, był autorem wielu tekstów. Wśród nich głównym dziełem tego autora było 35 ksiąg komentarza do Księgi Hioba, noszących tytuł *Moralia in Job*. Nie mniejszą popularnością cieszyła się *Księga reguły pasterskiej*, zalecana w uchwałach synodów jako lektura dla duchowieństwa. W pracy duszpasterskiej pomocą mogły służyć jego *Homilie*. Pozostawił ich 40, niedzielnych i świątecznych, dotyczących zasad moralnych

red. K. Lepszy, Wrocław 1953; *Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt*, Polska Akademia Nauk, Instytut Badań Literackich, Wrocław 1955.

¹³ B. S z i e r - K r a m a r e k, *Konkordancja biblijna*, EK, t. IX, red. B. Migut i in., Lublin 2002, kol. 636-638.

¹⁴ J. S z a d y, *Księgozbiory parafialne w prepozyturze wiślickiej w II połowie XVIII wieku*, Lublin 2008, s. 100-101.

¹⁵ Tamże, s. 101; K. M. K o w a l s k i, *Księgozbiory parafialne archidiecezji pomorskiej w XVI-XVIII w. Studium z dziejów kultury intelektualnej Prus Królewskich*, Gdańsk 1993, s. 32; T. M o s k a l, *Biblioteki parafialne w archidiecezji sandomierskiej w XVIII wieku*, Sandomierz 2005, s. 97.

i religijnych życia chrześcijańskiego oraz 22 kazania wygłoszone w ciągu roku kościelnego¹⁶. Być może właśnie jedno z tych dzieł znajdowało się w zasobie biblioteki w Czyżowie.

Przedstawicielem średniowiecznej twórczości pisarskiej był w czyżowskim księgozbiorniku wybitny kaznodzieja i hagiograf z zakonu dominikańskiego Jakub de Voragine (ok. 1230-1293)¹⁷. Jego, tak bardzo znana w Polsce i chętnie wykorzystywana w kaznodziejstwie, *Legenda aurea* była zbiorem opowieści biblijnych i hagiograficznych. Odtwarzały one popularne w tamtych czasach wyobrażenia o świętych. Niezwykła sława tego dzieła była przyczyną, dla której tak często wychodziło ono spod pras drukarskich. Ilustruje to dorobek polskich edycji: 143 wydania inkunabułowe, w tym 92 w języku łacińskim i 51 w języku polskim. Polskie edycje *Złotej legendy* były uzupełniane o życiorysy nowych świętych¹⁸.

Dwie pozycje w spisie ksiązek parafii w Czyżowie dotyczą Szymona Starowolskiego (1588-1656). Pierwszą z nich jest niezwykle popularny w okresie staropolskim zbiór homilii noszących tytuł *Arka Testamentu*. Zostały one opublikowane w dwóch częściach: *Arka Testamentu, zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku, na dwie części rozdzielone: z których pierwsza część pars hiemalis jest rzeczona*, Kraków 1648 oraz *Arka Testamentu, zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku, na dwie części rozdzielone: część wtóra, pars aestivalis rzeczona*, Kraków 1649. Autor zajmował się w nich zagadnieniami obyczajowymi w polskiej rzeczywistości, ludzkimi postawami oraz aktualną sytuacją społeczną, poddawaną niejednokrotnie krytyce¹⁹. Drugi zapis jest już enigmatyczny. *Kazania Starowolskiego* mogły obejmować jeden z tomów wymienionych wcześniej zbiorów homilii. Ponadto zanim ukazała się *Arka Testamentu*, Starowolski opublikował te kazania w zbiorze *Świątelnica Pańska, zamykająca w sobie kazania na uroczystości świąt całego roku*, Kraków 1645. Spośród bogatej twórczości krakowskiego polihistora można ponadto wskazać wśród dzieł kaznodziejskich kazania o tematyce maryjnej. Zostały one wydane w układzie po trzy na każdą uro-

¹⁶ B. A l t a n e r, A. S t u i b e r, *Patrologia*, Warszawa 1990, s. 607-611; F. D r ą c z k o w s k i, *Patrologia*, Pelplin-Lublin 1998, s. 393-396.

¹⁷ J. Z b i c i a k, *Jakub de Voragine*, EK, t. VII, red. J. Duchniewski i in., Lublin 1997, kol. 713-714.

¹⁸ A. W i t k o w s k a, *Hagiografia*, DTKP, t. I: *Średniowiecze*, red. M. Rechowicz, Lublin 1974, s. 352-353.

¹⁹ W. P a z e r a, *Kaznodziejstwo w Polsce od początku do końca epoki baroku*, Częstochowa 1999, s. 235; Cz. H e r n a s, *Barok*, Warszawa 2002, s. 393-396.

czystość i święto ku czci Matki Bożej w zbiorze *Wieniec niewiedzący Przechystej P[anny] Mariej zamykający w sobie kazania na wszystkie Jej święta doroczne*, Kraków 1649²⁰. Zwracając uwagę na daty publikacji poszczególnych zbiorów wypada podkreślić wartość i użyteczność tych zbiorów kazań, które mimo upływu stulecia nadal znajdowały się w bibliotece parafialnej i mogły służyć pomocą w przepowiadaniu Słowa Bożego.

Spośród kaznodziejów, których dorobek homiletyczny jest obecny w Czyżowie w jednym tytule, na początku należy wymienić urodzonego w Altmünster duszpasterza i kaznodzieję z zakonu jezuitów, Macieja Fabera (1586-1653). Gruntowne wykształcenie zdobywał w Monachium, Dillingen i w Rzymie. Sławę kaznodziejską przyniosły mu zbiory kazań, publikowanych również w Polsce. W 1648 wytłoczono w Krakowie jego autorstwa *Auctuarium operis concionum tripartiti adiectum ... pars prima de dominicis*, oraz *Auctuarii concionum pars II quae est de Sanctis*, które – jak się wydaje – kryją się pod zapisem wizytatora *Fabri in d[omi]nicas et festa*. Dzieła Fabera cieszyły się niezwykłą popularnością, czego potwierdzeniem jest ich występowanie w wielu bibliotekach parafialnych diecezji krakowskiej²¹. Ponadto można zauważyć obecność *Auctuarium* Fabera w wydaniu z krakowskiej drukarni Łukasza Kupisza w bibliotekach duchowieństwa śląskiego. Wytłoczone w 1648 roku stanowiło niezwykle cenną pomoc w zintensyfikowanej pracy duszpasterskiej, którą podjęto na tych ziemiach po zakończeniu wojny trzydziestoletniej²². O wartości dzieł profesora uniwersytetu w Ingolstadtzie świadczy ponadto fakt, iż na jego dorobku homiletycznym wzorowano się w szkołach pijarskich przy ćwiczeniu wymowy kościelnej²³.

Z kolei rodzimą twórczość kaznodziejską reprezentują Piotr Skarga i Ambroży Nieszporkowicz. W spisie książek znajdujemy je zapisane w podobnej formie: *Kazania Nieszporkowicza* oraz *Kazania x. Skargi*.

Ambroży Nieszporkowicz (1643-1703), z zakonu paulinów²⁴, był autorem zbiorów rozważań o tematyce maryjnej. Wyrazem jego zainteresowania kul-

²⁰ Tamże, s. 235.

²¹ J. Nowodworski, *Faber Maciej*, PEK, t. XI-XII, s. 178-179; Szady, *Księgozbiory parafialne*, s. 106.

²² L. Nowak, *Katolickie książki z Polski w okresie rekatolizacji na Śląsku (teologia praktyczna)*, SSHT 18 (1985), s. 211.

²³ J. Śrutwa, *Szkoła księży pijarów*, DTKP, t. II, cz. 2: *Od Odrodzenia do Oświecenia*, red. M. Rechowicz, Lublin 1975, s. 559; Nowak, *Katolickie książki*, s. 211.

²⁴ J. Zbudnierek, *Nieszporkowicz Ambroży Szymon*, SPTK t. III, s. 210-212.

tem Matki Bożej w wizerunku jasnogórskim²⁵ był zbiór *Analecta mensae reginalis, seu historia imaginis odigitriae Divae Virginis Claramontanae Mariae*, opublikowany w Krakowie w 1681 r., a następnie przetłumaczony na język polski i wydany 3 lata później jako *Odrobiny stołu królewskiego, albo historia o cudownym obrazie Naświet[szej] Panny Marii Częstochowskiej ... z greckich, i łacińskich historyków, pisarzy kościoła Jasnogórskiego zebrana, na X części rozdzielona*. Wydaje się jednak, że w bibliotece czyżowskiej znajdowało się jedno z wydań dzieła paulińskiego mariologa o tytule *Officina emblematum qua praecipuos Virginis et Matris Dei Mariae titulos et elogia complectuntur, per ... proposita et exposita*. Publikacja z 1680 roku była zbiorem pobożnych rozważań autora o Maryi. Została ona tam ukazana w symbolicznych obrazach i określona różnymi tytułami. W drugim wydaniu tego dzieła o tym samym tytule z 1691 roku, autor podjął rozważania dotyczące królewskości Maryi, przedstawiając stan ówczesnej nauki mariologicznej w tym zakresie. Rozwinał również dotychczasowe ustalenia z tego tematu, podając w sposób ostrożny, ale i precyzyjny swoje przemyślenia²⁶. Jak napisał J. Zbudniewek „Nieszporkowicz należał do najwybitniejszych teologów paulińskich w Polsce, był człowiekiem na swój czas postępowym i nowatorskim. Wykazał zdumiewającą rolę kultu Matki Bożej w życiu narodu, Jej misję w dziele zbawczym człowieka oraz Jej atrybuty. Głębokiej teologii łatwo dopatrzeć się nawet w panegirycznych kazaniach, które układał na wzór traktatów o wytkniętym z góry motywie”²⁷.

Twórczość homiletyczna ks. Piotra Skargi (1536-1612)²⁸ była bardzo obfita. Wybitny jezuita przełomu stuleci publikował swoje kazania wielokrotnie, bądź to w osobnych drukach, bądź w obszernych dziełach zbiorowych. Trudno więc na podstawie lakonicznego zapisu *Kazania x. Skargi* jednoznacznie określić, które zawierała biblioteka w Czyżowie. Tym niemniej można wskazać kilka tytułów, które mogłyby być wykorzystywane w kaznodziejstwie przez duszpasterzy tej podzawichojskiej parafii. Podając je w układzie chronologicznym można wskazać na I wydania dzieł: *Kazania na niedziele i święta, całego roku*, 1595; *Kazania o siedmiu sakramentach Kościoła ś[więtego] katolickiego, do których są przydane kazania przygodne o rozmaitych nabożeństwach wedle czasu których jest wypisany na przodku registr, czynione*

²⁵ E. R a k o c z y, *Jasnogórska „Mensa Mariana”*, Warszawa 1985, s. 18.

²⁶ H. C z e r w i e ń, *Szkoła paulińska*, DTKP, t. II, cz. 2: *Od Odrodzenia do Oświecenia*, s. 545.

²⁷ Z b u d n i e w e k, *Nieszporkowicz*, s. 210.

²⁸ *Skarga Piotr*, EWJ, s. 619-620; L. G r z e b i e ń, *Skarga Piotr*, SPTK, t. IV, s. 84-92.

i napisane, 1600; *Kazania przygodne z innymi drobniejszymi pracami o różnych rzeczach wszelakim stanom należącymi*, 1610. Wszystkie zostały opublikowane w Krakowie. W późniejszym czasie wznawiano je wielokrotnie²⁹. Skarga w swoich homiliach umiejętnie łączył niedzielne i świąteczne perykopy ewangelijne z codziennością. W kazaniach przygodnych przedstawiał wybrane problemy teologicznomoralne oraz niejednokrotnie polityczne. Można powtórzyć za J. Ziomkiem, że „w ten sposób zacierała się granica między kaznodziejstwem a publicystyką polityczną, czy inaczej mówiąc, kaznodziejstwo przejmowało funkcję publicystyki politycznej”, stąd „do wydania *Kazań na niedziele i święta* z 1597 r. przydane zostały *Kazania sejmowe* (pierwsze wydanie)”³⁰.

Jedyną książką z zakresu teologii moralnej, niezwykle ważną i użyteczną w pracy duszpasterskiej w tamtym czasie, było dzieło proboszcza z Cauvin Jakuba Marchanta (1585-1648) noszące tytuł *Hortus pastorum*. Wielokrotnie przedrukowywane i aktualne jeszcze w połowie XIX wieku (50 wydań do 1867 roku), było swoistym podręcznikiem szeroko pojętej *cura animarum* w parafii. Wielu późniejszych duszpasterzy zaznajamiało się z jego treścią już w trakcie przygotowywania do święceń kapłańskich. Rozpatrując bowiem kazusy z teologii moralnej korzystano z rozwiązań i wskazówek zawartych w książce Marchanta³¹.

Podsumowując księgozbiór parafii w Czyżowie, można bez najmniejszej wątpliwości stwierdzić jego duszpasterski charakter z przewagą treści użytecznych w przepowiadaniu Słowa Bożego. Poczynając od źródła, którym jest Biblia, przez dzieło Grzegorza Wielkiego, *Złotą legendę* czy konkordancję, do książek homiletycznych, będących inspiracją do coniedzielnego przepowiadania, skończywszy na podręczniku duszpasterskim Marchanta, wykorzystywanym nie tylko w posłudze w konfesjonale, lecz również na innych odcinkach pracy parafialnej. Biblioteka to więc była nieduża, licząca zaledwie 10 tytułów, jednakże typowo praktyczna, będąca niejako „pigułką” treści, które miały pomagać ówczesnym kapłanom w realizacji zbawczej misji. Oczywiście dziwić może brak katechizmów, ustaw synodalnych czy dzieł innych homile-

²⁹ Zob. G r z e b i e ń, *Skarga*, s. 85-91.

³⁰ K. P a n u ś, *Zarys historii kaznodziejstwa w Kościele Katolickim*, t. II, cz. 1: *Kaznodziejstwo w Polsce: Od Średniowiecza do Baroku*, Kraków 2001, s. 282; J. Z i o m e k, *Renesans*, Warszawa 2002, s. 405. Na temat języka kazań Skargi pisze ponadto: H e r n a s, *Barok*, s. 180-194.

³¹ H. D. W o j t y s k a, *Nauka i nauczanie u kanoników regularnych*, DTKP, t. II, cz. 2: *Od Odrodzenia do Oświecenia*, s. 462.

tów, tym niemniej należy pamiętać, że mogły one stanowić część prywatnego księgozbioru duszpasterzy, a zawarty w wizytacji spis obejmował tylko książki z biblioteki parafialnej.

Czyżów, k. 63-63v.

Księgi kościelne

Biblia sacra in folio³²

Hortus pastorum Marchantij³³

Arka Testamentu³⁴

Kazania Starowolskiego³⁵

Aurea legenda³⁶

Kazania Nieszporowicza³⁷

Opus Gregorij Magni³⁸

Fabri in d[omi]nicas et festa³⁹

³² Nie można określić.

³³ Marchant Jakub (1537-1609), *Hortus pastorum in quo continetur omnis doctrina fidei et morum ...* Było wiele wydań tego dzieła, m.in.: Colonia 1658, 4⁰ (BJ, sygn. Teol. 5 793). Można także wskazać: Colonia 1672, Lugduni 1689, Patavia 1715.

³⁴ Starowolski Szymon (1588-1656), kanonik krakowski, polihistor, polemista, *Arka Testamentu, zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku, na dwie części rozdzielone: z których pierwsza część pars hyemalis jest rzeczona ...*, *Arka Testamentu, zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku, na dwie części rozdzielone: część wtóra, pars aestivalis rzeczona ...*, (E XXIX, s. 187; SPTK IV, s. 191; NK III, s. 282-286; LP II, s. 396).

³⁵ Starowolski Szymon, być może jest to *Świątnica Pańska, zamykająca w sobie kazania na uroczystości świąt całego roku ...*, (E XXIX, s. 187; SPTK IV, s. 191; NK III, s. 282-286; LP II, s. 396).

³⁶ Jakub de Voragine (ok. 1230-1293), dominikanin, kaznodzieja, pisarz hagiograficzny, *Legenda aurea*, wielokrotnie wydawana, uzupełniana życiorysami nowych świętych, zob. Z b i c i a k, *Jakub de Voragine*, kol. 713-714.

³⁷ Nieszporowicz Ambroży Szymon (1643-1703), paulin, mariolog, autor *Officina emblematum qua praecipuos Virginis et Matris Dei Mariae titulos et elogia complectuntur, per ... proposita et exposita ...*, Cracovia 1680, 4⁰ (E XXIII, s. 138). 2 wyd. 1691 w 2⁰; *Analecta mensae reginalis, seu historia imaginis odigitriae Divae Virginis Claramontanae Mariae ...*, Cracovia 1681, 4⁰ (E XXIII, s. 134); *Odrobiny stołu królewskiego, albo historia o cudownym obrazie Naświet[szej] Panny Marii Częstochowskiej ... Z greckich, i łacińskich historyków, pisarzy kościoła Jasnogórskiego zebrana na X. części rozdzielona, przez ...*, Kraków 1683, 4⁰ (E XXIII, s. 137).

³⁸ Grzegorz Wielki (540-604), papież, autor wielu dzieł (zob. S. Rosik, *Grzegorz I Wielki*, EK VI, red. J. Walkusz, Lublin 1993, kol. 325).

³⁹ Faber Maciej (1586-1653), jezuita, *Auctuarium operis concionum tripartiti adiectum ... pars prima de Dominicis ...*, Cracovia 1648, 2⁰ (E XVI, s. 152); *Auctuarii concionum pars II. quae est de Sanctis ...*, Cracovia 1648, 2⁰ (E XVI, s. 152).

Kazania x. Skargi⁴⁰
 Concordantia Bibliorum⁴¹.

BIBLIOGRAFIA

WYKAZ SKRÓTÓW

- BMK – Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne, Lublin 1959 -
 AKMK – Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie
 AV – Acta visitationis
 BJ – Biblioteka Jagiellońska
 BK – Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk
 DTKP – Dzieje Teologii Katolickiej w Polsce, t. I-III, red. M. Rechowicz, Lublin 1974-1978.
 E – Estreicher K., Bibliografia polska, cz. III, t. XII-XXXIV, Kraków 1891-1951.
 EK – Encyklopedia Katolicka, t. I, Lublin 1973 -
 EWJ – Encyklopedia Wiedzy o Jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995, opr. L. Grzebień, Kraków 1996.
 LP – Literatura Polska, przewodnik encyklopedyczny, t. I-II, red. J. Krzyżanowski, Cz. Hernas, Warszawa 1984-1985.
 NK – Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”. Piśmiennictwo staropolskie, t. I-III, Warszawa 1963-1965.
 NP – „Nasza Przeszłość”, Kraków 1946 -
 PEK – Podręczna Encyklopedia Kościelna, t. I-XLIV, supl., wyd. Z. Chełmicki i in., Warszawa 1904-1916.
 SPTK – Słownik Polskich Teologów Katolickich, t. I-IV, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1981-1983.
 SSHT – „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, Katowice 1968 -

⁴⁰ Skarga Piotr (1536-1612), jezuita, kaznodzieja, autor m.in.: *Kazania na niedziele i święta, całego roku ...*, Kraków 1595, 2° (E XXVIII, s. 142); *Kazania o siedmiu sakramentach Kościoła świętegoj katolickiego, do których są przydane kazania przygodne o rozmaitych nabożeństwach wedle czasu których jest wypisany na przodku registr, czynione i napisane od ...*, Kraków 1600, 2° (E XXVIII, s. 147-148). Kolejne wydania: 1609, 1618, 1737; *Kazania przygodne z innymi drobniejszymi pracami o różnych rzeczach wszelakim stanom należącymi ...*, Kraków 1610, 2° (E XXVIII, s. 146-147). Kolejne wyd. w Wilnie w 1738 r. (SPTK IV, s. 910).

⁴¹ Trudno określić, było wiele druków tego rodzaju. Tytuł tożsamy z zapisem w wizytacji noszą przykładowo dzieła autorów: Lanckisch M. Friedrich, *Concordantiae bibliorum Germanico-Hebraico-Graecae ...*, Leipzig u. Franckfurth 1705, 2° (BK, sygn. 41 602); Hugo de S. Caro (1190-1253), dominikanin, *Concordantiae Bibliorum Sacrorum Vulgatae editionis ...*, Paris 1635, 8° (BK, sygn. 2 108).

Źródła rękopiśmienne

AKMK, sygn. AV 46, Archidiaconatus Zawichostensis, tres decanatus, videlicet Urzędoviensem, Opatoviensem et Zawichostensem, in quibus ecclesiae parochiales numerantur 45, complectens, sub felici regimine et auspiciis Cel. Principis R. D. Adreae Stanislai Kostka comitis in Załuskie Załuski, episcopi Cracoviensis, ducis Severiae, generali visitatione lustratus, per Cyprianum Joosephum Langi IUD, in ecclesia cathedrali Cracoviensi, archidiaconum Zawichostensem, canonicum Sandomieriensem, praepositum Rakoviensem anno 1748.

Opracowania

- Altaner B., Stuibler A.: *Patrologia*, Warszawa 1990.
- Czerwień H.: *Szkoła paulińska*, DTKP t. II, cz. 2, *Od Odrodzenia do Oświecenia*, red. M. Rechowicz, Lublin 1975, s. 509-551.
- Drączkowski F.: *Patrologia*, Pelplin-Lublin 1998.
- Grzebień L.: *Skarga Piotr*, SPTK t. IV, s. 84-92.
- Hernas Cz.: *Barok*, Warszawa 2002.
- Instrukcja wydawnicza do źródeł historycznych od połowy XVI do połowy XIX wieku, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.
- Kowalski K. M.: *Księgozbiory parafialne archidiaconatu pomorskiego w XVI-XVIII w. Studium z dziejów kultury intelektualnej Prus Królewskich*, Gdańsk 1993.
- Kracik J.: *Konsekracje kościołów i ołtarzy w diecezji krakowskiej w XVII-XVIII wieku*, NP 61(1984), s. 249-271.
- Kumor B.: *Dzieje diecezji krakowskiej do 1795 roku*, t. I-IV, Kraków 1999-2002.
- Kumor B.: *Nieznane falsyfikaty Stanisława Morawskiego*, „Małopolskie Studia Historyczne” 2(1959), z. 2-3, s. 114-121.
- Moskał T.: *Biblioteki parafialne w archidiaconacie sandomierskim w XVIII wieku*, Sandomierz 2005.
- Nazwy miejscowe Polski*, red. K. Rymut, t. II, C-D, Kraków 1997.
- Nitecki P.: *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Nowak L.: *Katolickie książki z Polski w okresie rekatolizacji na Śląsku (teologia praktyczna)*, SSHT 18(1985), s. 209-228.
- Nowodworski J.: *Faber Maciej*, PEK, t. XI-XII, s. 178-179.
- Panusz K.: *Zarys historii kaznodziejstwa w Kościele Katolickim*, t. II, cz. 1: *Kaznodziejstwo w Polsce: Od Średniowiecza do Baroku*, Kraków 2001.
- Pazera W.: *Kaznodziejstwo w Polsce od początku do końca epoki baroku*, Częstochowa 1999.
- Rakoczy E.: *Jasnogórska „Mensa Mariana”*, Warszawa 1985.
- Rosik S.: *Grzegorz I Wielki*, EK VI, red. J. Walkusz i in., Lublin 1993, kol. 325.
- Skarga Piotr*, EWJ, s. 619-620.
- Sochacka A.: *Jan z Czyżowa, namiestnik Władysława Jagiellończyka*, Lublin 1993.
- Szady J.: *Księgozbiory parafialne w prepozyturze wiślickiej w II połowie XVIII wieku*, Lublin 2008.
- Sziera-Kramarek B.: *Konkordancja biblijna*, EK, t. IX, red. B. Migut i in., Lublin 2002, kol. 636-638.

- Ś r u t w a J.: Szkoła księży pijarów, DTKP t. II, cz. 2: Od Odrodzenia do Oświecenia, red. M. Rechowicz, Lublin 1975, s. 553-573.
- W i ś n i e w s k i J.: Dekanat opatowski, Radom 1907.
- W i ś n i e w s k i J.: Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1929 r. tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866 r., Radom 1928.
- W i ś n i e w s k i J.: Monumenta dioecesis sandomiriensis, w: Dekanat iłżecki, Radom 1911.
- W i t k o w s k a A.: Hagiografia, DTKP t. I: Średniowiecze, red. M. Rechowicz, Lublin 1974, s. 337-357.
- W o j t y s k a H. D.: Nauka i nauczanie u kanoników regularnych, DTKP t. II, cz. 2: Od Odrodzenia do Oświecenia, red. M. Rechowicz, Lublin 1975, s. 451-507.
- Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt, PAN, Instytut Badań Literackich, Wrocław 1955.
- Z b i c i a k J., Jakub de Voragine, EK t. VII, kol. 713-714.
- Zbiór Dokumentów Małopolskich, cz. 4: Dokumenty z lat 1211-1400, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś. Wrocław 1969.
- Z b u d n i e w e k J.: Nieszporkowicz Ambroży Szymon, SPTK, t. III, s. 210-212.
- Z i o m e k J.: Renesans, Warszawa 2002.

THE LIBRARY OF THE CZYŻÓW PARISH
IN THE LIGHT OF THE GENERAL INSPECTION IN 1748

S u m m a r y

In the article the 18th century library of the Czyżów parish is presented. The information about the library is taken from the protocol of the general inspection carried out in 1748. Analysis of the list of books that is a part of the inspection protocol entitles us to define the Czyżów library as a typically pastoral one, with a predominance of books useful in preaching God's Word. Starting with the source, that is the Bible, through the works by Gregory the Great, concordance and *Golden Legend* to homiletic books by such outstanding preachers as Maciej Faber, Piotr Skarga, Ambroży Nieszporkiewicz, or Szymon Starowolski, and ending with Marchant's pastoral handbook, used not only in the confessional service, but also in other kinds of parish work. Hence, it was a small collection with only ten books, but a typically practical one, concentrating as if „in one pill” the contents that were to help priests of those times in the broadly understood *cura animarum*.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: biblioteki kościelne, Czyżów, kaznodziejstwo, kultura duchowieństwa staropolskiego.

Key words: church libraries, Czyżów, preaching, culture of the old-Polish clergy.